

2024-06-26

Trender i tiden

Aktuella tendenser i
samhällsutvecklingen –
Invånarnas syn

VGR Analys 2024:27

Datum: 2024-06-26

Dokumentnamn: Trender i tiden – Aktuella tendenser i samhällsutvecklingen – Invånarnas syn,
VGR Analys 2024:27

Kontaktperson: Tomas Ekberg, Regional utveckling, Samhällsanalysavdelningen

Framsida

Original art: Sara Hildonen

Trender i tiden

Aktuella tendenser i samhällsutvecklingen – Invånarnas syn

Västra Götalandsregionen har sedan regionen bildades 1998 en forskningssamverkan med SOM-institutet vid Göteborgs Universitet. Att följa invånarnas syn på samhällets utveckling men också på hur de ser på sina liv, levnadsförhållanden och hur de lever i sin vardag är viktigt för att fullfölja det demokratiska uppdraget.

Resultaten avrapporteras i ett antal skrifter varje år. I maj presenteras ”Västsvenska trender” som beskriver den långsiktiga utvecklingen i figurer och tabeller samt en tabellrapport med en relativt detaljerad redovisning av resultaten av föregående års enkät. Den innehåller också fördjupningar kring det årets tema.¹ I november/december ges en mer omfattande forskarrapport ”Visionsrapporten” ut. Den ser på utvecklingen utifrån den gemensamma visionen om Det goda livet. Vart fjärde år presenteras dessutom en forskarantologi kring aktuella frågor.

Det underlag som tas fram ger också utrymme för djupdykningar bland trender och tendenser i samhällsutvecklingen. Vi har i denna rapport från Avdelningen för samhällsanalys vid VGR valt att se på utvecklingen inom ett antal områden som har koppling till dagens trender. Frågorna spänner över ett brett fält och handlar om allt från invånarnas syn på sina liv, levnadsförhållanden och samhällets utveckling.² Ambitionen har inte varit att skriva forskningsartiklar, det överlåter vi till forskare inom olika områden. Vi lyfter vad vi ser som intressanta tendenser, tolkar, ställer fler frågor än ger svar och hoppas på så sätt stimulera till debatt och ytterligare forskning.

Vi inleder med vad som närmast kan beskrivas som ett upprop från invånarna i Västra Götaland där sju av tio nu är mycket oroliga inför framtiden för organiserad brottslighet/gängkriminalitet. Det är nivåer ingen fråga tidigare varit i närheten av under 25 års undersökningar. Det andra avsnittet diskuterar hur invånarnas prioriteringar i aktuella politiska frågor ser ut och i vilken mån de verkar få genomslag i den förda politiken. Vi kan samtidigt konstatera och visar att skillnaderna mellan hur invånarna i ideologiska ytterpositioner, höger/vänster, ser på dessa frågor, oftast är mycket stora.

Från ideologiska ytterpositioner är steget inte långt till nästa del som handlar om invånarnas grundläggande värderingar och hur de ändrats över tid. Hur värderingar

¹ SOM-institutet, Västsvenska trender 1998-2023, VGR Analys 2024:33 samt Den Västsvenska SOM-undersökningen 2023 – Tabellrapport, VGR Analys 2024:34,

² 6000 enkäter distribueras årligen och svarsfrekvensen ligger strax under 50 procent, vilket är bra i sammanhanget. Svaren för 2023 samlades in hösten 2023 och runt 2600 invånare kommer till tals. För en redovisning av metod, reliabilitet etc. se SOM-institutets hemsida samt VGR Analys 2024:34 Tabellrapport.

skiljer mellan generationer är särskilt intressant. Ett annat aktuellt område gäller den oavbrutna uppkopplingen mot internet och hur det påverkar oss. Internet ger möjligheter inom en rad områden men skapar också ett beroende som blir allt tydligare. Ändrade värderingar och internet-användning kan antas ha en inbördes koppling och har dessutom sannolikt en koppling till tendensen med minskat välbefinnande i den yngre generationen i Västra Götaland.

Den gemensamma visionen för Västra Götaland ”Det goda livet” diskuteras därefter i ett generationsperspektiv utifrån frågor som generellt välbefinnande, meningsfullhet, tillit, ensamhet med mera. Situationen för delar av den yngre generationen är fortsatt oroande och delas med invånare i ett antal västeuropeiska länder och USA bland annat. Möjligheten för fler att arbeta på distans är en annan relativt färsk trend. Vi reder ut hur utvecklingen varit i Västra Götaland och noterar att andelen av arbetet som sker på distans i Västra Götaland ser ut att ha stabiliserats kring en åttondel av den totala arbetstiden. Som väntat är det några grupper i befolkningen som står för lejonparten av distansarbetet. Förutsättningarna på en tu eller tredelad arbetsmarknad skiljer tydligt mellan olika grupper.

Avslutningsvis redovisas hur intresserade invånarna är av miljöfrågor generellt, synen på allvaret i miljö- och klimatfrågan och i vilken mån de säger att de är beredda att betala mer för mer hållbara varor inom olika områden. Resultaten reser en rad frågor kring hur invånarna faktiskt agerar i förhållande till vad de säger och varför.

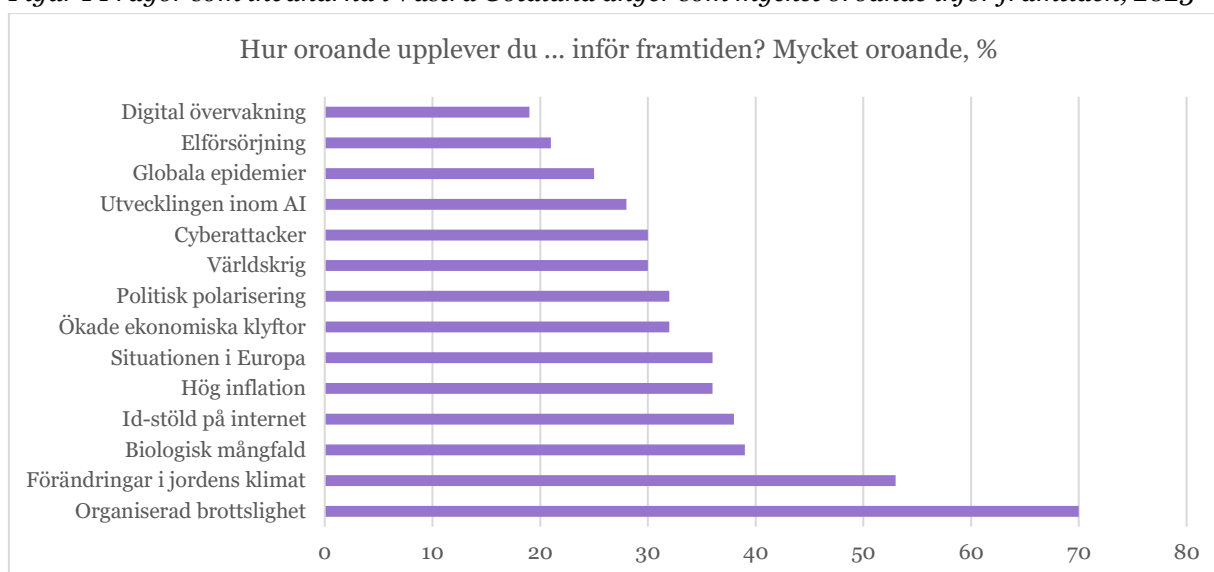
Den organiserade brottsligheten skapar oro för framtiden i befolkningen på en helt ny nivå

De senaste årens utveckling av grovt våld och kriminalitet i samhället har satt djupa spår i befolkningen i Västra Götaland. Sju av tio anger att de är mycket oroade över utveckling vad gäller organiserad brottslighet inför framtiden (figur 1). Ingen fråga har berört invånarna så starkt sedan mätningarna inleddes för 25 år sedan. Bara under det senaste året är det 10 procentenheter fler som säger sig vara mycket oroliga. Som jämförelse anger tre av tio frågan om ett nytt världskrig som mycket oroande. Det är samtidigt den fråga som ökat näst mest sedan föregående års mätning.

Den effekt vi ser liknar den när arbetslösheten stiger till mycket höga nivåer i ett område. Då påverkas välbefinnandet för alla i området av arbetslösheten. Inte bara de arbetslösa.³ På en öppen fråga – där invånarna fritt får ange viktiga problemområden – har lag och ordning från 2020 och framåt dessutom varit den näst viktigaste eller tredje viktigaste både kommunalt och regionalt. Detta från att i stort sett inte vara nämnd före 2015.

³ Powdtahvee (2010): The Happiness Equation

Figur 1 Frågor som invånarna i Västra Götaland anger som mycket oroande inför framtiden, 2023

Källa: SOM-institutet, n=2500

Att vara överens om problemet betyder givetvis inte att vara helt överens om lösningarna. När oron når den nivå vi ser i dag är det dock rimligt att tänka sig att ansvariga politiker så långt som möjligt lägger ideologiska skillnader åt sidan för att bidra till den kraftsamling som behövs på alla nivåer för att komma till rätta med den växande gängkriminaliteten och den påverkan den numer har på i stort sett alla invånare i Västra Götaland och Sverige.

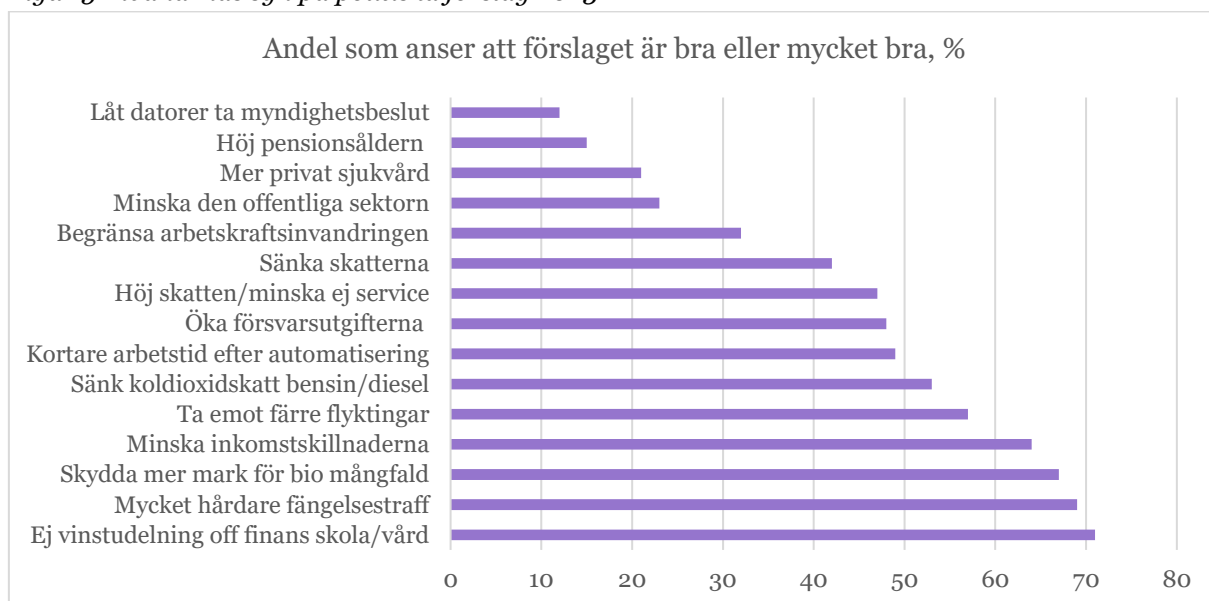
Efter den organiserade brottsligheten är det två miljöfrågor – klimatet och den biologiska mångfalden – som oroar mest. Situationen var densamma hösten 2022. Id-stöld och hög inflation är andra frågor som invånarna ser mycket allvarligt på. Förutom tillståndet för miljön är det frågor som har en direkt påverkan på den enskilda individen som inte oväntat skapar störst oro. Digital övervakning, elförsörjning och globala epidemier är mer diffusa hot och därmed betydligt färre invånare som oroar sig för i en lista fylld av orosmoln.

Skillnaderna mellan olika grupper, även de med olika ideologisk inriktning är över lag små. Om vi jämför det med svaren på frågor som mer direkt handlar om politiska förslag blir skillnaden dramatisk. Då är allt politiserat, oavsett om det gäller miljöfrågor, sociala eller ekonomiska dito (se nästa avsnitt). I listan över frågor i figuren är det frågan om oro för (ytterligare) ökade inkomstklyftor i framtiden där de med olika ideologisk grund tycker mest olika. De som står längst till höger ideologiskt är inte särskilt oroade över det.

Klara majoriteter ingen garanti för genomslag i politiken, politiska ytterkanter hund och katt

Skillnaden mellan hur den genomsnittlige invånaren i Västra Götaland (och Sverige) ser på politiska förslag och den politik som bedrivs på nationell nivå är betydande i ett antal frågor. Det gäller till exempel höjd pensionsålder, behovet av att skydda mer mark för biologisk mångfald, vinstutdelning från offentligt finansierade verksamheter, myndighetsbeslut som tas av datorer och ett samhälle med ökade inkomstskillnader. Sju av tio invånare tycker att det är bra förslag att inte tillåta vinstutdelning från offentligt finansierad skola eller vård och att skydda mer mark för biologisk mångfald. Sex av tio vill se minskade inkomstskillnader. Mycket få tycker att det är ett bra förslag att låta datorer ta myndighetsbeslut och att pensionsåldern höjs (figur 5). I samtliga dessa frågor är också relationen mellan invånare med positiv och negativ syn tydlig. Det innebär att få är för en höjd pensionsålder. I stort sett inga är mot förslaget om att avsätta mer mark för biologisk mångfald etcetera. Invånarnas syn på dessa frågor är ingen nyhet. De ligger i stort fast år efter år. Samtidigt tas det inom de flesta av dessa områden inga beslut alls eller beslut som går i motsatt riktning.

Figur 5 Invånarnas syn på politiska förslag 2023

Källa: SOM-institutet, n=2500

Bland övriga frågor vill en klar majoritet se hårdare fängelsestraff, relativt få – tre av tio – tycker att arbetskraftsinvandringen bör begränsas medan i stort dubbelt så många vill att vi tar emot färre flyktingar. I mitten av skalan hittar vi förslag som att sänka skatterna, öka försvarsutgifterna, kortare arbetstid i utbyte mot ökad produktivitet och sänkt koldioxidskatt på bensin och diesel.

Om politikerna i den svenska riksdagen ska ses som framsynta föregångare eller om en inriktning som ligger mer i linje med vad en majoritet av invånarna önskar vore att föredra kan vi inte bedöma. Det som går att konstatera är att varken invånarna i Västra Götaland eller Sverige i övrigt agerar särskilt aktivt när inga beslut tas eller utvecklingen går i motsatt riktning mot en klar majoritetsuppfattning. Höjd pensionsålder får en hel nation att stå upp i Frankrike. Kravallpolis rycker ut. I Sverige höjs pensionsåldern successivt och snabbt utan några syn- eller hörbara protester. Ansvarig minister konstaterar att det innebär ”win, win, win”.⁴ Den sedan länge infekterade frågan om vinstutdelning från offentliga medel är en av de längsta långbänkarna i den svenska politiken. Skyddet för biologisk mångfald har, trots en mycket stark majoritet för, inte förstärkts på något avgörande sätt och under senare år ser utvecklingen snarare ut att gå i motsatt riktning.

I kontrast till detta menar fler invånare i Västra Götaland över tid att de faktiskt kan påverka politiken. En majoritet uppger också att de över lag är ganska nöjda med hur demokratin fungerar. Färre än 10 procent är inte alls nöjda. En dryg tredjedel av invånarna anser dessutom att den politiska debatten gäller frågor som är viktiga för dem vilket ökar till hälften när det handlar om frågor som diskuteras är viktiga för samhället. I den senare frågan är i stort alla grupperingar i samhället lika nöjda. De med högre utbildning, högre inkomst och kvinnor är mer nöjd hur innehållet i den politiska debatten speglar deras egna frågor. En tänkbar förklaring till det ljumma intresset i frågor som går mot en klar majoritet skulle kunna vara att samhälle och service i stort fungerar väl, att de ser en möjlighet att påverka och att frågorna inte är så viktiga på ett personligt plan att de anser det värt att engagera sig. Inget av detta kan dock förklara den servila inställningen till, till exempel, höjd pensionsålder.

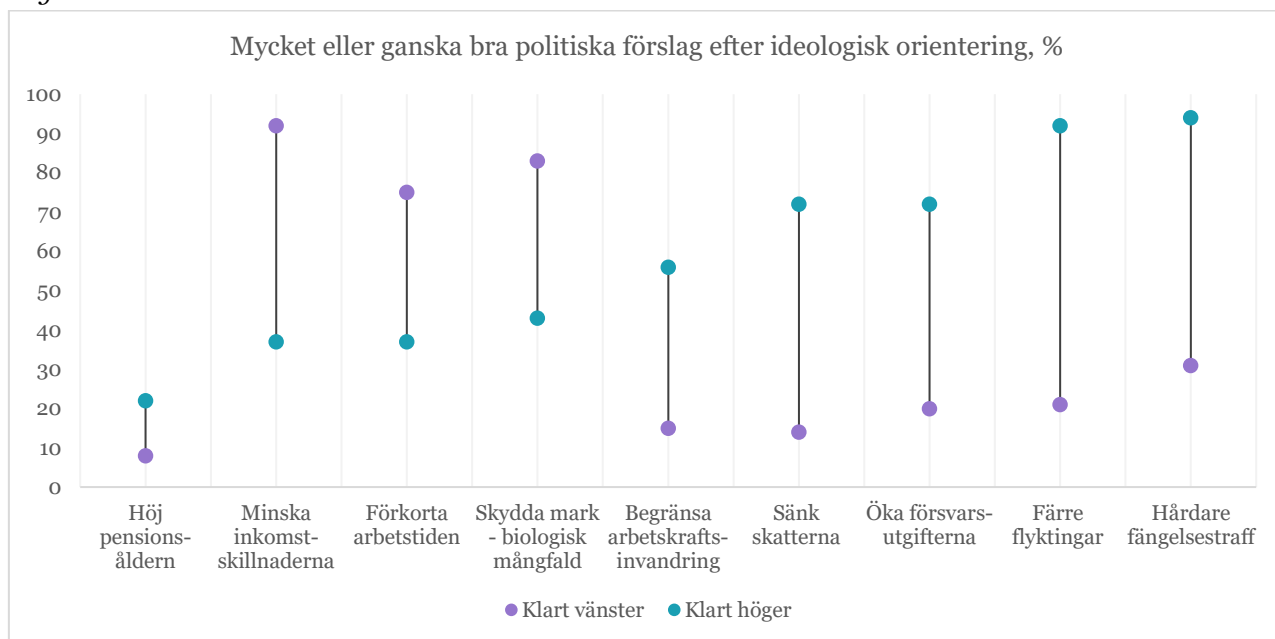
Politiska ytterkanterna står mycket långt från varandra i de flesta sakfrågor

Om det finns tydliga majoriteter i ett stort antal frågor finns det samtidigt vad som måste kallas avgrunds djupa skillnader i synen på desamma mellan de som identifierar sig längst ut i ytterkanterna av det politiska spektrat – som ideologiskt klart höger eller klart vänster. Två ytterkanter som är lika stora med totalt en fjärdedel av invånarna i Västra Götaland. De skilda synsätten illustreras i figur 6.

Det enda grupperna i stort är helt överens om är att de inte vill se höjd pensionsålder. Något de kommer få ändå. Den yttersta vänstern ser minskade inkomstskillnader, att skydda mer mark för biologisk mångfald, förkortad arbetstid och att inte begränsa arbetskraftsinvandringen som viktiga frågor. Förslag som tas emot mer avvaktande av de till höger. De längst till höger ser i sin tur hårdare fängelsestraff, färre flyktingar, ökade försvarsutgifter och sänkta skatter som mycket viktigt. Här är de längst till vänster närmast avvisande.

⁴ <https://www.tn.se/article/36764/ministern-om-hojd-pensionsalder-win-win-win/>

Figur 7 Syn på politiska förslag – invånare med ideologisk orientering klart vänster och klart höger

Källa: SOM-institutet, n=2500

Utöver dessa yttergrupper identifierar sig drygt 20 procent som något höger respektive något vänster medan knappt 30 procent anger att de varken står till vänster eller höger. Denna mittengrupp, som det kan antas att mycket av de politiska partiernas ansträngningar kretsar kring intar dessutom genomgående en mittenposition i de frågor som presenterats här. De befinner sig därmed oftare i "varken eller" även i sakfrågorna. Som vi sett innebär denna mittenposition dock i många fall ett klart ställningstagande i en rad viktiga politiska frågor. Ett intressant resultat i övrigt är att det är de med lägst inkomst (upp till 25 000 per månad) som ser mest behov av att sänka skatterna. Bland de med inkomster över 45 000 är i stort lika många för som mot. De med högst inkomster ser också minst behov av att sänka skatterna på bensin och diesel.

Hälften av de som säger sig vara ideologiskt klart höger sympatiserar med M och fyra av tio med Sd. Av de som är ideologiskt klart vänster föredrar fyra av tio V respektive S och en av tio Mp. Bland Sd-sympatisörer säger närmare 40 procent att de är ideologiskt klart höger. Motsvarande för M är en av tre och för Kd 15 procent. Bland V-sympatisörer anger sju av tio att de är klart vänster. Motsvarande för Mp är 30 procent och för S 15 procent.⁵

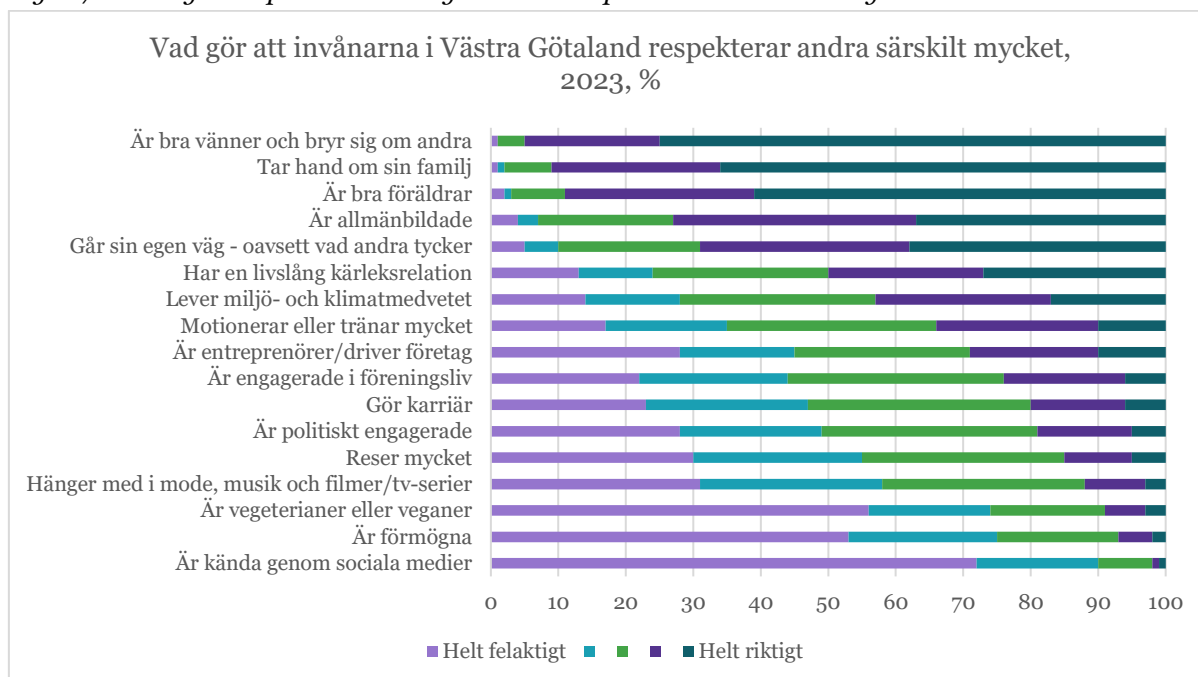
⁵ Respondenterna i SOM-institutets enkät anger dels var de placerar sig på en vänster/höger-skala, dels vilket parti de tycker bäst om "i dag".

Traditionella värderingar lever kvar även i den yngre generationen – men förändring pågår

Våra grundläggande värderingar är viktiga för de beslut vi tar och hur vi agerar genom livet. De ändras dessutom relativt sällan efter uppväxten. I SOM-undersökningen för Västra Götaland 2023 ställdes frågan om vilka egenskaper hos andra som gör att du respekterar dem extra mycket. Huvudresultatet är att invånarna fortsatt värdesätter människor som är självständiga, kunniga, sociala och vårdar sina sociala relationer högst. Det som är mer yta är absolut inte lika viktigt. Men det går att se förändringar som speglar den så kallade tidsandan. Inte minst i den yngre generationen.

De frågor en mycket stor majoritet av invånarna i Västra Götaland menar inger särskild respekt är att vara en bra vän, ta hand om sin familj, vara en bra förälder och ha en livslång kärleksrelation. Till detta kommer självständighet - att gå sin egen väg, oavsett vad andra tycker – och att vara allmänbildad (figur 7). På motsatta sidan hittar vi frågor som ofta handlar om yttre eller mer ytliga attribut som att vara känd, rik, hänga med i mode och sociala medier eller resa mycket. Mycket få invånare tycker att det är något som inger respekt. Här finner vi också frågan om att vara vegan eller vegetarian. Mellangruppen handlar i huvudsak om hur *en lever i vardagen/personlig utveckling* med frågor som att leva miljö- och klimatmedvetet följt av träna, driva företag och på en något lägre nivå, vara engagerad i föreningslivet, göra karriär och vara politiskt engagerad. Skillnaderna mellan vad som inger respekt och vad som inte gör det är mycket stora (figur 7).

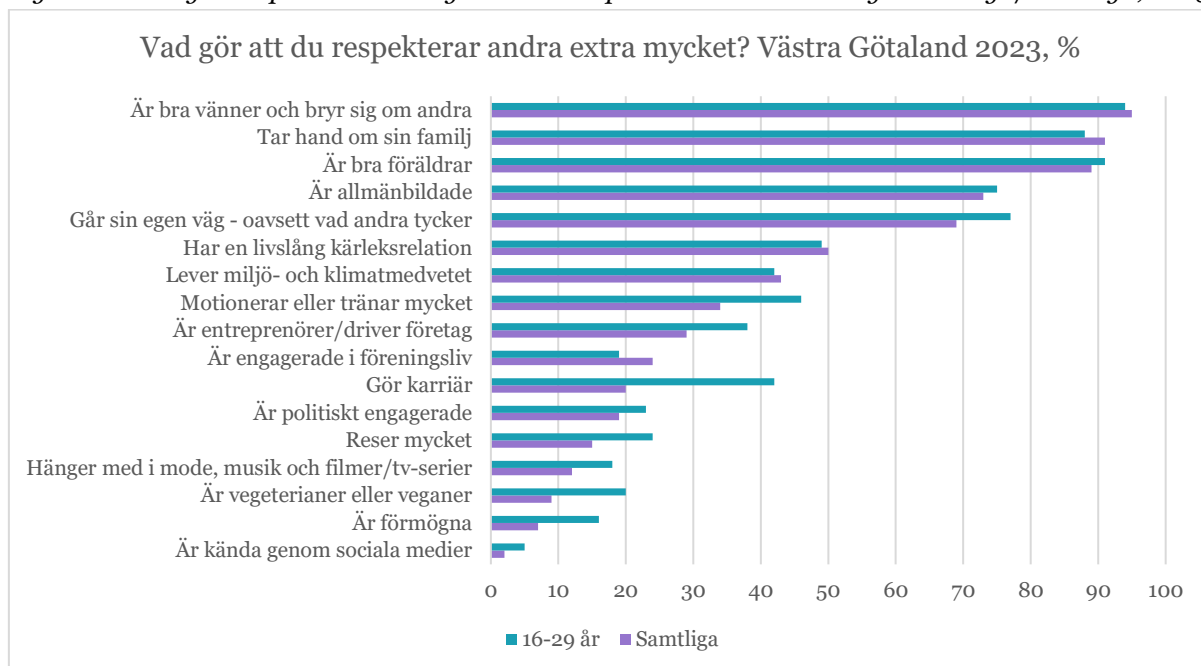
Figur 7 Vilka egenskaper hos andra gör att du respekterar dem extra mycket?

Källa: SOM-institutet 2024, n=2500

Den yngre åldersgruppen (16 till 29 år) är särskilt intressant att följa då nya värderingar som sedan blir mer allmänna i samhället kan väntas slå igenom här. Resultaten tyder på att unga i stort har samma grundläggande värderingar som de äldre generationerna (figur 8). Men det finns skillnader. Störst skillnad hittar vi på frågan om att göra karriär där mer än 20 procentenheter fler unga tycker det är ganska eller mycket viktigt. Till det kommer frågor som att vara förmögen, att vara vegetarian, att vara känd från sociala medier och att träna mycket.

Figur 8 Vilka egenskaper hos andra gör att du respekterar dem extra mycket? Unga/Samtliga, 2023

Källa: SOM-institutet 2024, n=2500

Samma fråga ställdes till invånarna för fem år sedan, 2018. Grundresultatet var detsamma. De frågor som ökat mest i betydelse är också några av de som flest anser är viktiga: att vara allmänbildad, livslång kärlek och vara bra föräldrar. Men det finns en tendens till att några av de trender som syns samhället i dag ger mer respekt nu. Det gäller att träna, göra karriär och hänga med i mode, musik, film/tv-serier. Även för den yngre generationen är det frågorna om allmänbildning, livslång kärlek och vara bra förälder som ökat mest. Men att göra karriär, att träna, att resa mycket, att kunna mycket om mode och att vara förmögen har också ökat i det som inger respekt. Förutom skillnaden mellan generationer finns därmed en utveckling som förstärker den skillnaden över tid. Den yngre generationen värderar karriär och yta alltmer. Detta i linje med utvecklingen i många andra så kallade västländer och då framför allt USA.⁶

⁶ Ungdomsbarometern – som använder en helt annan metod för att samla in data – kommer till ett resultat som i sina huvuddrag stämmer med de vi ser här. Det gäller betonandet av sociala relationer och av mer yta (ungdomsbarometern.se/rapportslapp-generationsrapporten-2024/)

Fånge på nätet – allt fler och tre av fyra unga tycker själva att internet tar för mycket av deras tid

Frågan om effekterna av den intensiva mobil/internetanvändningen blir allt hetare politiskt över stora delar av världen. Ofta handlar diskussionen om barn och unga och olika former av förbud eller begränsningar föreslås i tidiga åldrar, i skolor etcetera. I Sverige har regeringen föreslagit ett totalt mobilförbud i grundskolan.⁷ Men det finns också platser som Seine-Port i Frankrike där det nu, efter en folkomröstning, är förbjudet att använda sin mobil på offentliga platser.

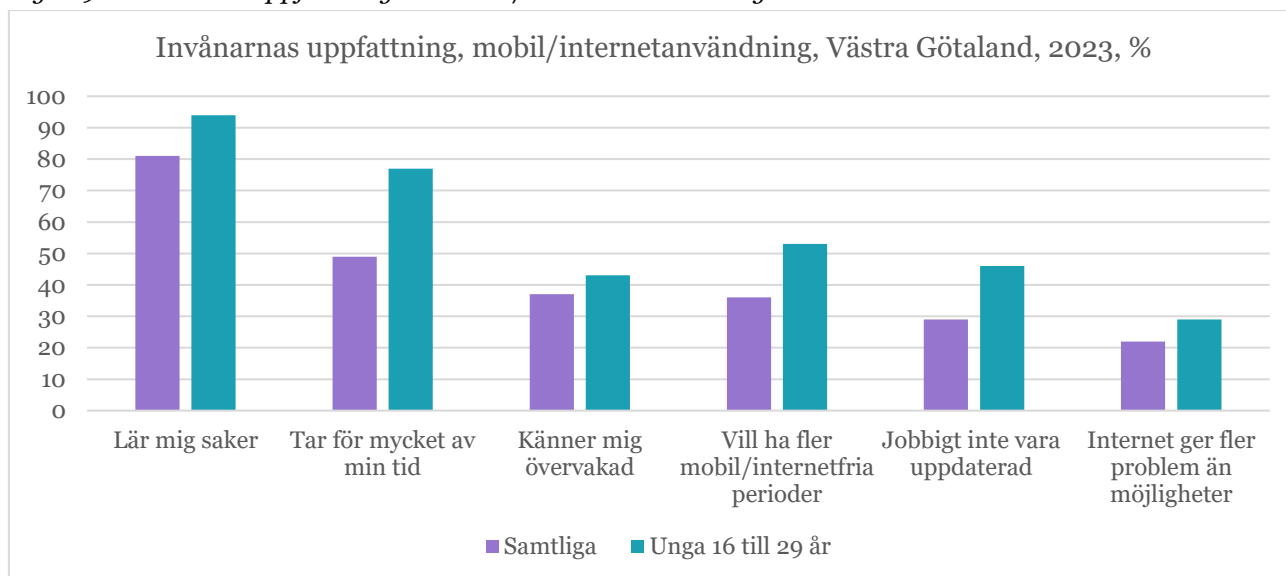
Även resultaten för hur invånarna i Västra Götaland ser på den egna internetanvändningen är klart oroande i vissa delar. Det gäller särskilt för den yngre generationen. Den positiva sidan är väl känd – ny kunskap, nya kontakter, möjligheter att uttrycka sig och påverka, att studera och jobba effektivare, en i många fall smidigare vardag. Men mobil/internetanvändning kommer för många, efterhand allt fler, med ett beroende och ett tvång som en inte oväsentlig andel av befolkningen själva säger att de vill bli av med. Mobilberoende är i dag ett etablerat begrepp.

Åtta av tio invånare i Västra Götaland anger att de ofta lär sig nya saker på internet. Nivån är densamma som 2019 då SOM-institutet senast ställde denna fråga (figur 9). Andelen som anser att internet tar för mycket av deras tid har dock ökat. Halva befolkningen menar nu att internet tar för mycket av deras tid varav 15 procent instämmer helt. I åldern 16 till 29 år anser fler än tre av fyra att internet tar för mycket av deras tid och 30 procent instämmer helt. Balanstalet (andelen som är uttalat positiva minus uttalat negativt) har skenat åt det negativa hållet för de unga på mycket kort tid.

Även andelen som säger att det är jobbigt att inte vara uppdaterad på nätet har ökat något. Dessutom säger var tredje invånare att de vill ha fler internet/mobilfria perioder. Till det kommer att fyra av tio invånare känner sig övervakade på nätet och två av tio anser att internet ger fler problem än möjligheter. Även för dessa frågor har andelen har ökat något under de senaste fem åren. I samtliga fall är den yngre generationen mer tveksam, orolig, utsatt, beroende (figur 9).

⁷ <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/grundskolan-ska-bli-helt-mobilfri--rnjsht>

Figur 9 Invånarnas uppfattning om mobil/internetanvändning

Källa: SOM-institutet 2024, n=2500

I den analys av resultaten forskare vid SOM-institutet gjorde 2019 var slutsatsen att internet upplevs positivt när en vill lära sig saker, att digital teknik ses som en möjlighet som man håller sig upp-daterad om och att den för relativt många har blivit ett naturligt inslag i vardagen. Det poängterades samtidigt att det finns inslag av en problemsyn och en vilja att begränsa användningen.⁸ Det är tydligt att den mer problematiska sidan av mobilanvändning/internet har ökat snabbt efter 2019.

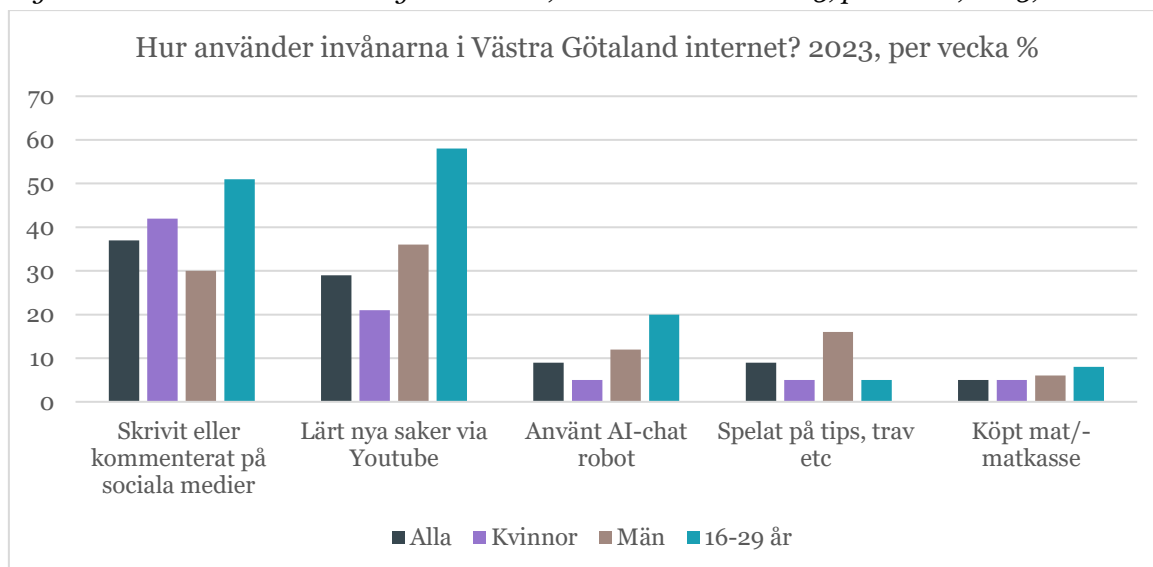
Vad använder då invånarna internet till? Andelen som använder internet dagligen ligger i stort sett på 100 procent i alla åldersgrupper upp till 65 år. Sex av tio tar del av nyheter dagligen. Åtta av tio bland de med hög utbildning. Drygt hälften söker information dagligen. Två av tre bland de med hög utbildning, en av tre av de med låg. Sex av tio använder någon form av sociala medier dagligen. Åtta av tio i den yngsta åldersgruppen. I kontrast till det är det en av tio totalt och två av tio bland de yngre som skriver något på sociala medier varje dag (figur 10).

Den sammantagna bilden är tydlig. Nätanvändningen har ett mycket stort värde för nya kunskaper och kontakter generellt men medför också efterhand och i ökad utsträckning en form av beroende där vanemässigt bläddrande i mobilen är ett gissel och tränger undan andra intressen. I en studie av unga (18 till 24 år) 2018 angav en majoritet att de upplevde mobilberoende och en meningslöshet i sin användning.⁹ Invånarnas svar i Västra Götaland 2023 tyder inte på att situationen förbättrats.

⁸ Bergström, Annika (2020). Internet – en kompanjon i vardagen. I Anders Carlander & Ulrika Andersson (red) Digitala är vi allihopa? Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet

⁹ Wessman, F. (2018) Smartphones, ett problem eller en tillgång?

Figur 10 Invånarnas användning av internet, Västra Götaland 2023, per vecka, 2023, %

Det goda livet? Välbefinnandet i den yngre generationen ett fortsatt och allvarligt problem

Västra Götaland har en gemensam vision om Det goda livet.¹⁰ Invånarnas välbefinnande ska stå i centrum. På så sätt skapas ett välmående och långsiktigt väl fungerande samhälle. Under ett antal år har vi kunnat konstatera att situationen för en växande andel av den yngre generationen blivit mer problematisk. 2023 utgör tyvärr inget undantag. Utan att göra en fullständig genomgång visar vi här på ett antal exempel på viktiga områden där en högre andel unga uppfattar sina levnadsförhållanden som sämre än övriga generationer. Frågan är väl om vi verkligen har en region som sätter ungas och barns livsvillkor i centrum.

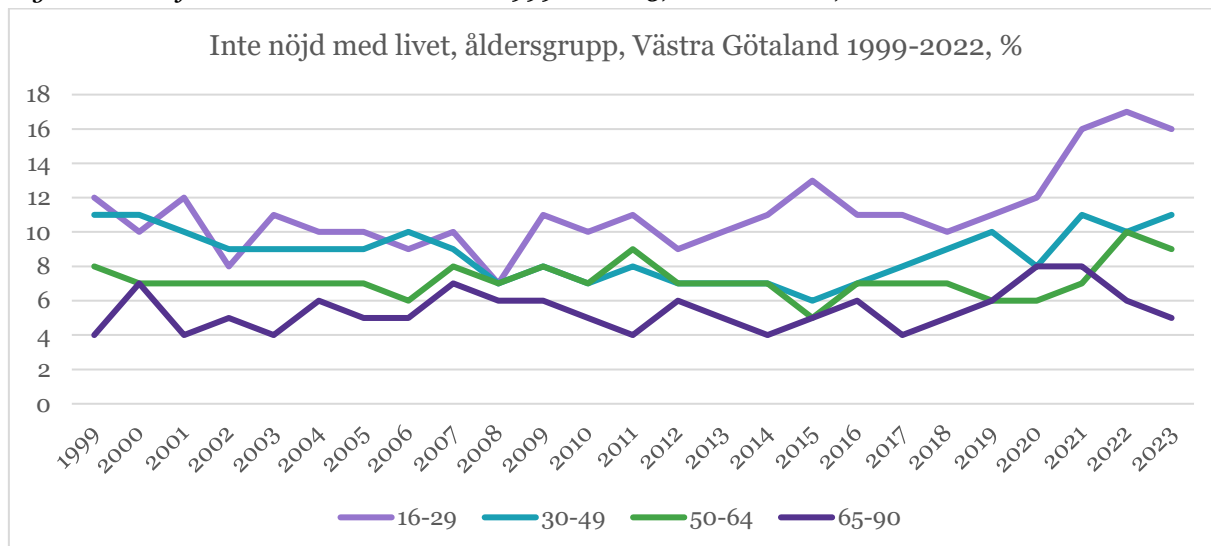
Invånarna i Västra Götaland har totalt sett och fortsatt ett högt välbefinnande i ett internationellt perspektiv. Förändringarna från 2022 är små. I World Happiness Report som ges ut av Oxford/FN varje år rankas svenskarna 2024 som det fjärde ”lyckligaste” landet i världen.¹¹ Värdena för Västra Götaland är i nivå med de svenska. Situationen för de unga (16 till 29 år) fortsätter dock oroas. 16 procent som inte är särskilt eller inte alls nöjda med sina liv tangerar fjolårets högstanivå sedan mätningarna startade 1998 (figur 11 och 12). Den snabba ökningen inleddes med

¹⁰ <https://www.vgregion.se/om-vgr/styrande-dokument/>

¹¹ World Happiness Report WHR 204. Vi använder orden välbefinnande, livstillfredsställelse omväxlande för att beskriva svaret på frågan hur nöjda invånarna är med sina liv på det hela taget. På engelska används oftast subjective well-being, satisfaction with life eller happiness för att uttrycka samma sak.

pandemin som sammantaget drabbade den yngre åldersgruppen i Västra Götaland hårdast¹², men unga har varit den åldersgrupp som har lägst livstillfredsställelse med avseende på ålder sedan 2009.

Figur 11 Välbehövande Västra Götaland 1999 till 2023, åldersklasser, %

Källa: SOM-institutet 1999 till 2024

Vi ser en ålderstrappa där invånarna i nuvarande generationer blir mer nöjda med livet ju äldre de blir (figur 12). I litteraturen dominerar sedan länge en bild av att välbefinnandet är högst i unga och äldre år medan krav och jobb gör åren där emellan mindre tillfredsställande. Under senare år finns dock en tydlig trend i USA och flera västeuropeiska länder som Norge, Sverige, Tyskland, UK, Frankrike och Spanien där de som passerat ungdomen är mer nöjda än den yngre generationen.¹³

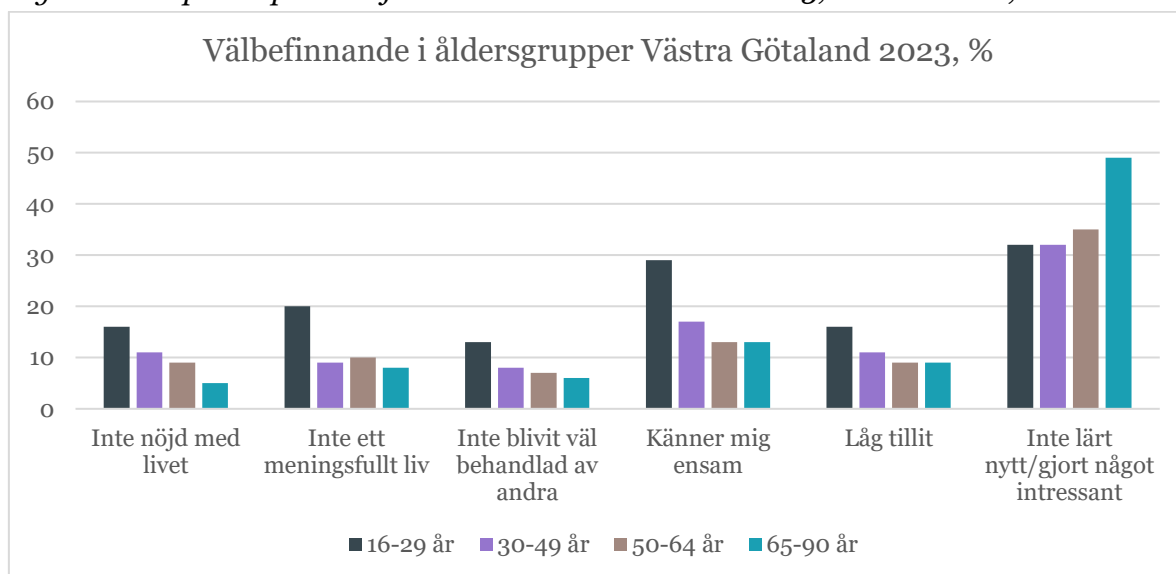
Att stressen och kraven har ökat i unga åldrar framstår som uppenbart. En tendens som förstärks av människans tendens att jämföra sig med andra. Med sociala medier som dominerande i många ungas liv blir dessa jämförelser alltmer frekventa och alltmer med grupper som inte som tidigare i huvudsak befinner sig i samma situation, i samma område.

Vi har också sett att värderingarna mellan generationerna delvis skiljer sig åt där ”yta” får större betydelse för den yngre generationen. Det är värt att notera att de flesta länder i Öst- och Centraleuropa nu har en ung generation på samma ”lyckonivå” som i Västeuropa. I andra generationer är skillnaderna fortfarande betydande.

¹² VGR Analys 2021:3 – Invånarna i Västra Götaland om sina liv och sin hälsa 2004 till 2020

¹³ World Happiness Report WHR 2024, s.34

Figur 12 Perspektiv på välbefinnande i Västra Götaland 2023, åldersklasser, %

Källa: SOM-institutet 2024, n=2500

De som är mest nöjda med livet i de grundtabeller vi använder för denna genomgång är de med högst inkomst, de äldre (65 till 90 år) och de med högst utbildning. Genom omfattande och upprepade analyser för Västra Götaland vet vi samtidigt att det (som tur är) är levnadsförhållanden och inte ålder, utbildningsnivå eller inkomsten i sig som avgör invånarnas välbefinnande. Inkomst är viktig men i första hand upp till en viss nivå och som svar på frågan om hur en klarar sig på sin inkomst. Utbildning är viktig men inte som utbildning i sig utan genom de levnadsförhållanden den ger merparten med just hög utbildning. Om vi lägger till hälsa (fysisk och psykisk), att göra något meningsfullt och inte minst sociala relationer fångar vi in det mesta av det i våra levnadsförhållanden som bestämmer vårt välbefinnande vid sidan av de gener vi bär med oss.¹⁴ Och det är här det gäller att finna nycklarna till ett högre välbefinnande bland unga i framtiden. Även dessa resultat stämmer med den internationella forskningen på området.¹⁵

Nästa fråga gäller i vilken mån livet ses som meningsfullt. Perspektivet ändras till om en ges möjlighet att utnyttja sina förutsättningar. Frågan om ett meningsfullt liv samvarierar i hög grad med hur nöjd en är med livet. Precis som för välbefinnande mer generellt är det en av tio som inte ser sitt liv som särskilt eller alls meningsfullt. På samma sätt som för välbefinnande är det också de yngre som avviker negativt (figur 12). Här med en dubbelt så hög andel som inte ser livet som meningsfullt. 15 procent av de unga svarar inte särskilt meningsfullt medan 5 procent svarar inte alls meningsfullt.

¹⁴ Västra Götalandsregionen (2019): Lycka för fler VGR Analys 2019:3, SOM-institutet Data om Lycka 2020

¹⁵ Layard, De Neve (2023): Wellbeing – Science and Policy

Att ofrivillig ensamhet påverkar välbefinnandet negativt är självklart. Även här är läget i stort identiskt med föregående år. Unga är den åldersgrupp där flest känner sig ensamma. Närmare tre av tio ska jämföras med drygt en av tio i åldrarna över 50 år. Det är fortsatt de mellan 65 och 90 år som känner sig minst ensamma. Resultaten utmanar den gängse bilden av ensamhet i Sverige, men andra mycket breda undersökningar ger liknande resultat.¹⁶ En betydligt mer positiv bild får vi på område som tangerar ensamhet och handlar om möjligheten att få hjälp vid praktiska problem eller sjukdom. Andelen som säger att de inte alls kan få hjälp ligger mellan en och tre procent i samtliga grupper i befolkningen i Västra Götaland.

Även när det gäller tillit sticker den unga generationen ut. Tillit till andra är en central fråga för att förklara skillnader i välbefinnande mellan länder i internationell forskning.¹⁷ Den är också viktig för hur ett samhälle fungerar i stort. Tilliten mellan människor är fortsatt hög i Västra Götaland. ”Låglitarna” utgjorde 2023 ca 10 procent av befolkningen, något bättre än 2022.¹⁸ I den yngsta åldersgruppen gällde det 15 procent. Lägst tillit i övrigt har lågutbildade, de med låg inkomst och de längst till höger politiskt. Hög tillit samvarierar med hög utbildning, hög inkomst och hög ålder.

Våra avslutande exempel handlar om i vilken mån invånarna i Västra Götaland anser att de har blivit väl behandlade av andra respektive om de lärt sig något eller gjort något intressant. I båda fallen under den senaste veckan. Att känna att en blir väl behandlad har en väl studerad koppling till välbefinnande. Även här är den yngre generationen mer utsatt. Nivån är dubbelt så hög som för de äldsta. Värdena är möjligen inte förvånande då många yngre har mer sociala kontakter utanför den närmsta kretsen. En lärdom av denna fråga är samtidigt att var och en har möjlighet att bidra till andras välbefinnande genom att behandla andra väl. Än mer värdefullt blir det genom att den som behandlar andra väl också bidrar till det egna välbefinnandet.

Sist i figur 12 redovisas hur invånarna i olika åldersgrupper ser på om de lärt sig något eller gjort något intressant under den senaste veckan. Att färre i den äldsta åldersgruppen svarar positivt på frågan är naturligt och stärker tilltron till resultaten. Frågan är viktig. I de analyser av vad som betyder mest för hur nöjda invånarna i Västra Götaland är med livet har det till exempel visat sig att det viktiga är att göra något meningsfullt, inte om du har arbete eller inte, även i så kallad arbetsför ålder. Fler än sex av tio invånare i Västra Götaland säger att de gjort något intressant i ganska

¹⁶ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2022/december/ensamhet-och-isolering-vanligast-bland-unga-och-de-aldsta/Halsa-pa-lika-villkor-Folkhalsomyndigheten-som-ocksao-konstaterar-att-ofrivillig-ensamhet-forutom-for-unga-ar-ett-stort-problem-for-manga-over-85-ar.-Ett-resultat-som-tyvarr-far-betraktas-som-narmast-sjalkvklart>.

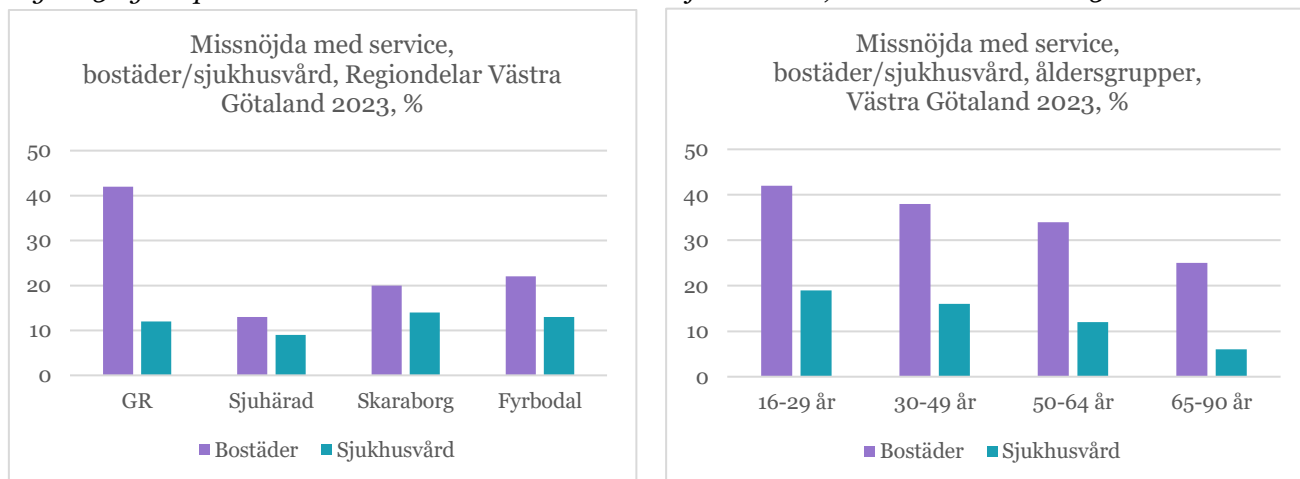
¹⁷ Layard, De Neve (2023): Wellbeing – Science and Policy

¹⁸ Låglitare har ett värde som ligger på 0-3 på en elvgradig skala (0-10) som svar på frågan I vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Skala: Det går inte ... till Det går att lita på människor i allmänhet.

eller mycket stor utsträckning under den senaste veckan. Fem procent har inte gjort det. Skillnaderna mellan olika grupper är relativt stora, inte minst för invånare med olika utbildningsnivå.

Sist men inte minst vill vi påminna om invånarnas syn på hur bostadsmarknaden fungerar i Västra Götaland. Bostäder är den service som får absolut lägst betyg av samtliga ”serviceområden”. Medan alla andra tänkbara områden får en totalt sett positiv bedömning är synen när det gäller bostäder negativ år efter år. De unga och de i Göteborgsregionen är de som är klart mest negativa. Andelen positiva till hur servicen för bostäder i kommunen fungerar är totalt sett 17 procent. Två av tio svarar att de varken är missnöjda eller nöjda och tre av tio har ingen uppfattning. I nedanstående figurer (13) jämförs service när det gäller bostäder med den för sjukhusvård.

Figur 13 Synen på servicen i kommunen – bostäder och sjukhusvård, Västra Götaland 2023

Källa: SOM-institutet 2024, n=2500

Sammantaget behöver mer göras för att ge alla unga i Västra Götaland möjligheten att leva ett bra liv. En stark rekommendation från den internationella forskningen är att satsa medvetet och uthålligt på de ungas välbefinnande genom hela skolåldern. Välbefinnandet i dessa åldrar har visat sig ha större betydelse än betyg för välbefinnande, betyg och prestationer senare i livet.¹⁹

Den satsning på tidiga samordnade insatser mellan alla aktörer i samhället för barn som hamnar vid sidan, som nu sker i Dalsland, är en start på ett sådant arbetssätt.²⁰ Att sätta alla barns välbefinnande i centrum genom hela skolåldern är ett naturligt nästa steg. En annan återkommande rekommendation är att se lika allvarligt på och agera lika kraftfullt på psykisk som fysisk ohälsa.

¹⁹ Layard, De Neve (2023): Wellbeing – Science and Policy och World Happiness Report 2024, s.65

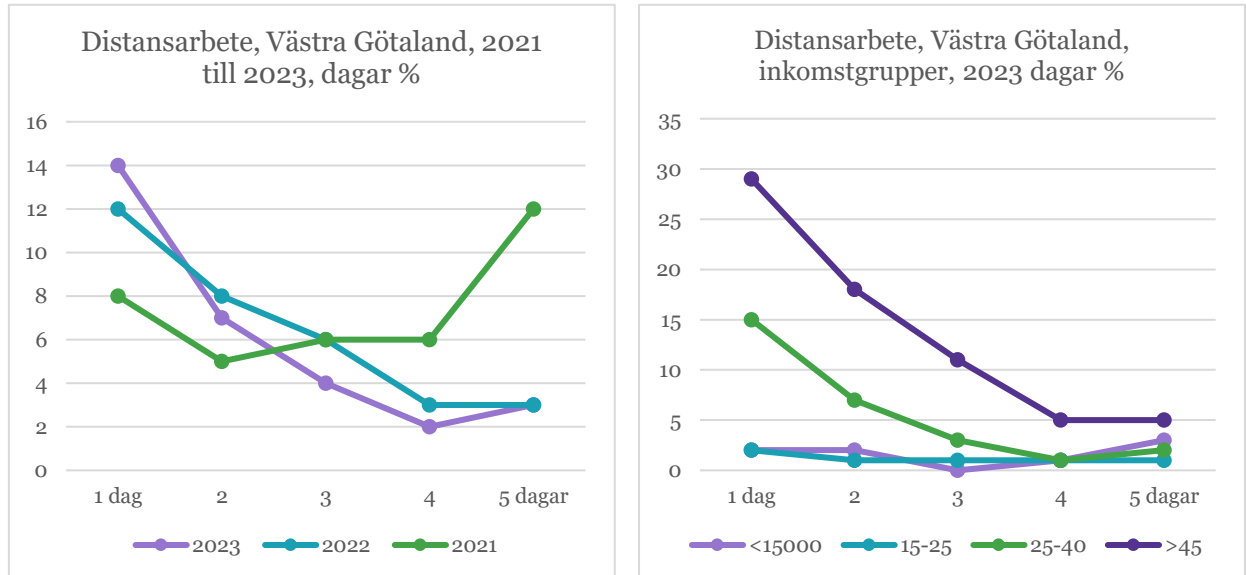
²⁰ <https://www.vgregion.se/regional-utveckling/aktuellt-ru/tillsammans-backar-vi-upp-alla-barn-i-dalsland/>

En åttondel av arbetstiden på distans på en tudelad arbetsmarknad

Av det totala antalet arbetade dagar i Västra Götaland gjordes en fjärdedel på distans 2021 vilket minskade till 15 procent 2022 och 12,5 procent 2023.²¹ Tre av tio av invånarna med arbete i Västra Götaland distansarbetade en eller flera dagar i veckan 2023. Skillnaderna mot 2022 är små. Skillnaderna mot situationen under pandemin är betydande. Då distansarbetade 36 procent men en tredjedel av dessa arbetade hemifrån alla dagar i veckan. Den delen ligger de två senaste åren på tre procent av de totalt 30 (figur 14). Skillnaden mellan olika grupper på arbetsmarknaden är mycket stor. Bland de med inkomster upp till 25 000 är distansarbete mycket sällsynt. Bland de med inkomster över 45 000 per månad arbetade nästan sju av tio hemma minst en dag i veckan (figur 14). De flesta en eller två dagar i veckan.

Förutsättningarna på arbetsmarknaden skiljer sig på samma sätt när det gäller risken att bli arbetslös. En av tjugo anger att det är stor eller ganska stor risk att de skulle kunna bli arbetslösa. För unga och de med lägst inkomst är nivån i princip den dubbla. Andelen som anger mycket liten risk varierar från 60 procent bland de med högst inkomst till under 10 procent för de med lägst utbildning och lägst inkomst. Arbetsmarknaden är tudelad.

Figur 14 Distansarbete – antal dagar per år samt dagar per inkomstgrupp 2023, %

Källa: SOM-institutet 2024, n=2150

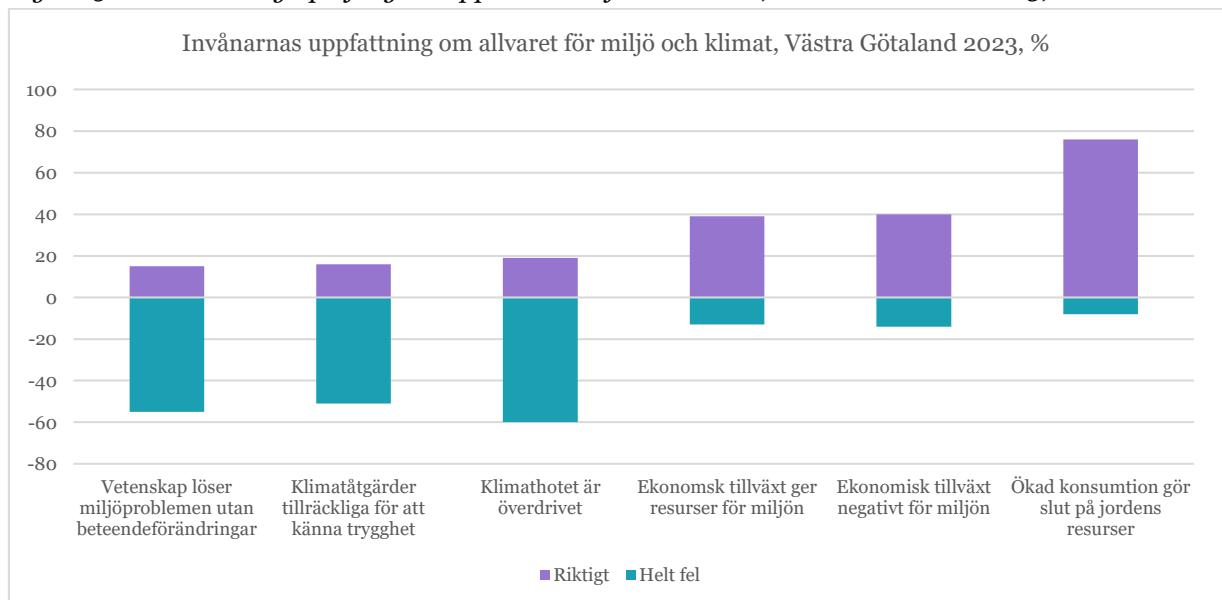
²¹ Beräkningarna bygger på en något förenklad modell där alla som arbetar antas arbeta heltid.

Starkt muntligt engagemang för miljö och klimat som mer sällan får effekt i vardagen

Tema för SOM-institutets enkät till invånarna i Västra Götaland 2023 var miljö, klimat och värderingar. Ett antal frågor ställdes som forskarrådet för klimatarbetet i Västra Götaland var särskilt intresserade av.²² Den samlade analysen av resultaten presenteras i rådets rapport i slutet av året. Frågan vi lyfter här är den till synes stora diskrepansen mellan det engagemang som invånarna säger sig ha och hur de faktiskt ser ut att agera.

Miljö- och klimatfrågor är bland de två/tre frågor som invånarna år efter år säger att de är mest oroliga för inför framtiden. Det gäller såväl miljöförstöring, klimat och biologisk mångfald. Invånarna anser också att förslag som att till exempel skydda mer mark för biologisk mångfald är mycket viktiga (se figur 1 och 6). Invånarna har dessutom en dyster syn på möjligheterna att lösa miljöproblemen. De tror inte att vetenskapen löser miljöproblemen om vi inte förändrar vårt beteende. De menar inte att klimatåtgärderna är tillräckliga för att vi ska känna trygghet. De ser inte att klimathotet är överdrivet. En överväldigande majoritet menar dessutom att ökad konsumtion kommer göra slut på jordens resurser (figur 15). I samtliga svar finns vissa skillnader mellan de som står ideologiskt till höger och vänster, men majoritetens uppfattning är helt klar. När diskussionen sedan handlar om ekonomisk tillväxt är nödvändigt för att skapa resurser för att klara miljön eller om den är negativ för miljön blir svaren i stort helt vänster/höger med resultatet att båda alternativen får lika utfall.

Figur 15 Invånarnas syn på frågor kopplat till miljö och klimat, Västra Götaland 2023, %

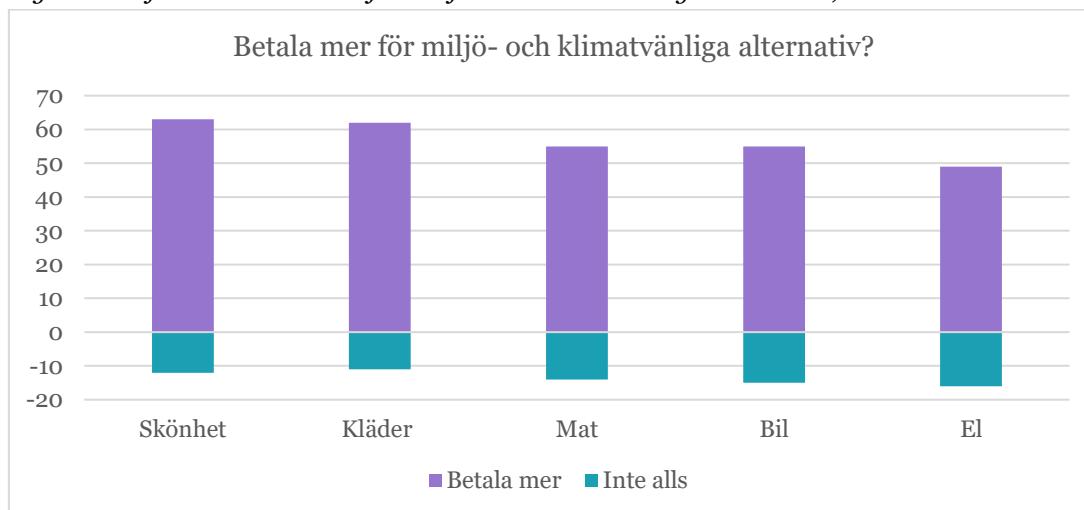

Källa: SOM-institutet 2024, n=2500

²² <https://www.vgregion.se/regional-utveckling/omraden/miljo-och-klimat/klimat/forskarrad/>

En majoritet säger också att de är villiga att betala mer för mer miljö- och klimatvänliga alternativ för ett antal varugrupper (figur 16). Kvinnor är generellt mer positiva till att betala mer samtidigt som den stora skiljelinjen handlar om inkomst. Ju högre inkomst desto större vilja att betala mer. Här finns dessutom en tydlig ideologisk komponent i svaren. De som identifierar sig som vänster säger sig på varje fråga som redovisas i figuren mer villiga att betala mer varefter andelen sjunker för varje ideologiskt steg åt höger.

Figur 16 Viljan att betala mer för miljö- och klimatvänliga alternativ, Västra Götaland 2023, %

Källa: SOM-institutet 2024, n=2500

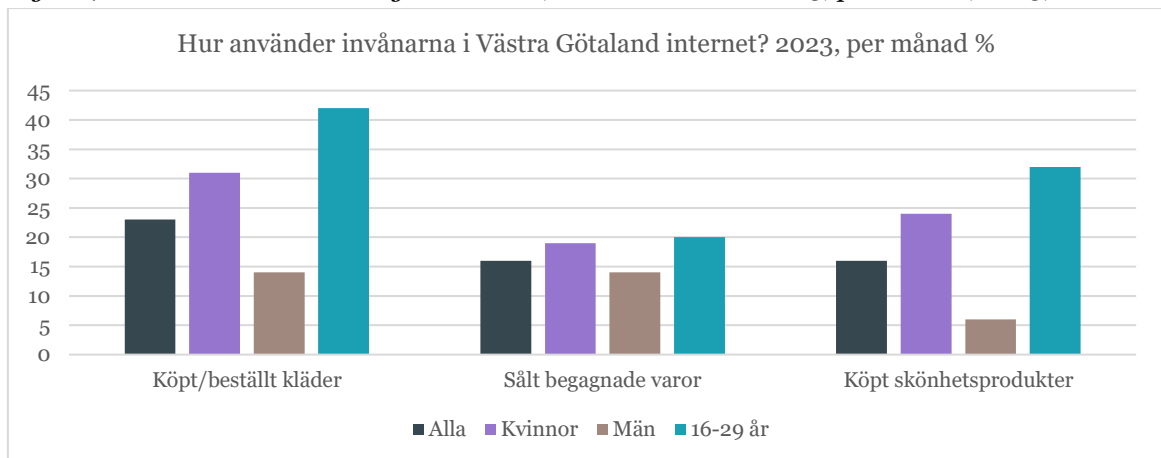
I kontrast till dessa resultat minskar försäljningen av ekologiska livsmedel mat under senare år. Trenden inleddes redan innan ökningen av inflation, räntor och inte minst matpriser.²³ Elbilsförsäljningen förväntas minska under 2024.²⁴ Samtidigt konsumerar invånarna i Västra Götaland fortfarande bland annat kläder i en snabb takt. Fler än tre av tio kvinnor säger att de köper/beställer kläder på nätet minst en gång per månad. Bland de i åldern 16 till 29 år gäller det fler än fyra av tio och bland unga kvinnor över 50 procent. Strax under 20 procent har sålt begagnade varor (figur 17). Här är skillnaderna mellan olika grupper mindre. En av tre unga har köpt skönhetsprodukter på nätet minst en gång per månad. På ett område är utvecklingen dock mer i linje med åsikterna. Det gäller flygresandet som minskat under senare år där svenskarna nu flyger mindre än före pandemin. Det är framför allt kortare och riktigt långa flyg där antalet resenärer minskat. Bland förklaringarna finns delvis nya normer, ökade priser, mindre affärsresande och mer möten via internet.²⁵

²³Se till exempel: <https://www.umu.se/reportage/nar-ekonomin-ar-karv-far-ekologisk-mat-sta-tillbaka/>

²⁴<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/elbilsforsaljningen-minskar-hotar-klimatmalen-varnar-trafikverket>

²⁵dn.se/sverige/svenskarna-flyger-mindre-an-fore-pandemin-attityden-har-forandrats/

Figur 17 Invånarnas användning av internet, Västra Götaland 2023, per månad, 2023, %

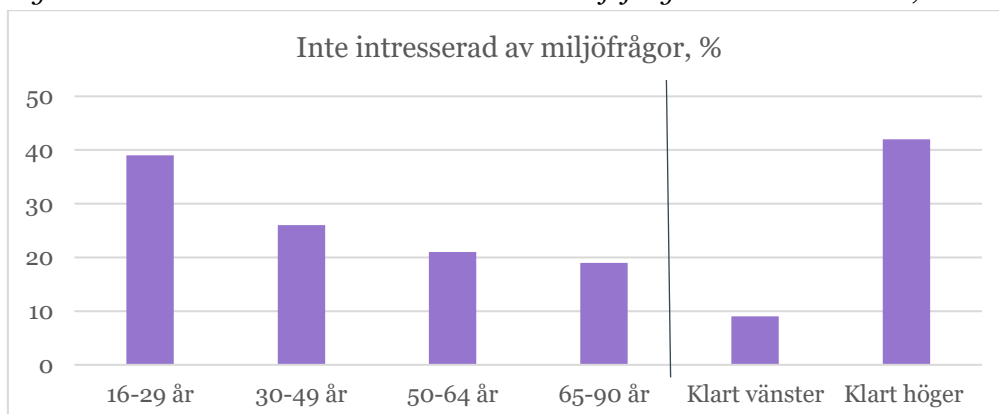

Källa: SOM-institutet 2024, n=2500

Den unga generationen minst intresserade av miljöfrågor

Om vi ska se framåt är den unga generationens syn på miljö och klimatfrågor viktig. Något överraskande är unga i Västra Götaland den åldersgrupp som är minst intresserade av miljöfrågor (figur 18). Andra undersökningar kommer dock till samma resultat.²⁶ I tidigare enkätundersökningar för unga i Västra Götaland mellan 20 och 30 år som genomfördes i samverkan med bland annat Chalmers och Göteborgs Universitet 2015 konstaterades att det verkligen starka engagemanget för miljö och klimat och samhällsfrågor fanns hos en grupp på ca 25 procent där flesta var kvinnor och de flesta bodde i Göteborgsregionen.²⁷ Att miljöfrågan i dag dessutom är starkt ideologisk vänster/höger om vi ser på politikens ytterkanter, framgår klart i figur 18.

Figur 18 Hur intresserad är du i allmänhet av miljöfrågor? Inte intresserad, VG 2023, %

Källa: SOM-institutet, n=2600

²⁶ Se till exempel Ungdomsbarometern 2024

²⁷ Västra Götalandsregionen (2016): Kan vi gå före? 1000 unga vuxna om hur de lever i dag och om hur de ser på sin och samhällets framtid. VGR Analys 2016:4.

Sammantaget ser vi ett ofta mycket starkt engagemang för miljö och klimatfrågor som dock inte verkar ge särskilt stora genomslag i människors vardag. Förklaringarna kan vara flera.

Om normen i samhället säger att frågan om klimat- och miljö ska vara viktig kan fler förväntas svara att den är viktig. Det förpliktigar inte. En andra möjlighet är att frågorna anses så viktiga som resultaten visar år efter år men att det finns en uppgivenhet när det gäller möjligheten att lösa desamma. En tredje möjlig förklaring, som ligger nära den förra, är att de flesta ser att de som individer har väldigt liten möjlighet att påverka och att ansvaret i första hand ligger hos ansvariga politiker nationellt eller kanske framför allt internationellt. En fjärde uppfattning kan vara att frågan visserligen är viktig men att den ändå inte ligger helt nära människors vardag här och nu och att också de problem som de i och för sig är medvetna om är diffusa och förväntas uppkomma någon gång i framtiden. Åsikterna kan då vara starka men intresset för att verkligen agera svagt.

Ett femte alternativ kan vara att den politik som bedrivs på området har en tendens att framstå som komplicerad och präglas av behov av att gå före, förbud och negativism. Utan att värdera hur politiker och ansvariga myndigheter hanterar frågan går det att konstatera att forskningen inom beteende-ekonomi ger andra rekommendationer för att få människor att ta beslut i den riktning en önskar. Då handlar det om att hålla budskapen enkla, påpeka att de flesta andra gör detta redan nu och att det är dags att hänga på (sociala relationer/normer) samt att koppla det som en vill ska göras till något positivt i stället för något negativt.²⁸ Alla dessa alternativ finns representerade i forskningen om varför inte mer sker på ett personligt plan trots en uttalad medvetenhet om frågans vikt.

²⁸ Se till exempel Sunstein (2015): Choosing not to choose och Layard/de Neve. Wellbeing – Science and Policy, s.60

Friends are warmer than gold when you're old.
All My Happiness is Gone (Purple Mountains, David Berman)